

G.Šušak, u povodu 20. obljetnice smrti (1998.-2018.)

Danas, punih 20 godina nakon njegove smrti, ratnog ministra obrane RH Gojka Šuška njegovi se nekadašnji bliski kolege i suradnici iz hrvatske Vlade i Hrvatske vojske sjećaju tako živo i neposredno kao da je još uvijek među njima. Vrijeme ovdje nimalo nije u funkciji zaborava, naprotiv.

Ovih dana Borislav Škegro, potpredsjednik Vlade RH u razdoblju 1995.-2000., ovako mi reče o Šušku: "Često se prisjetim vremena u kojima sam imao čast raditi u hrvatskoj Vladi s Gojkom. Prva misao mi je - nema danas takvih političara. Potpuno predan jednom jedinom cilju - dobrobiti hrvatskog naroda u hrvatskoj državi. Bez odmora, bez osobnih probitaka, bez kupovanja boljeg imidža. Takvi se rijetko rađaju, još rjeđe postignu ono što je Gojko Šušak najprije sanjao, a zatim uz vlastitu žrtvu i ostvario."

Vrlo slično Škegri rezonira i nekadašnji zapovjednik 4. gardijske brigade u Domovinskom ratu (jedan od bitnih protagonista "Oluje"), a danas ministar obrane RH, general-bojnik Damir Krstičević. Ovako mi je rekao o svom nekadašnjem ratnom zapovjedniku Šušku: "Postoje takvi ljudi u povijesti koji na svoj, poseban način postanu simbolima vremena. Mislim da je ratni ministar obrane Gojko Šušak upravo jedan od takvih ljudi - odmah uz prvog hrvatskog predsjednika dr. Franju Tuđmana. Teško bi bilo pobrojati sve njegove zasluge, ali ono što moram istaknuti nemjerljive su Šuškov zasluge u stvaranju i jačanju pobjedničke Hrvatske vojske. Bilo je to djelovanje u kojem je trebalo pokazati odlučnost u donošenju odluka. Nismo bili u laganoj situaciji i često je, pogotovu u početnom dijelu Domovinskog rata, to bilo teško. Međutim, ministar Šušak je imao tu odlučnost, ali i karizmu, pokretačku energiju, kojom je svoje suradnike motivirao na krajnje fokusirani rad, a sve za obranu i kasnije, oslobođenje Hrvatske..."

"Simbol vremena", "nema danas takvih političara", "takvi se rijetko rađaju"... ovakvim epitetima Šuškovi nekadašnji kolege i suradnici obasipavaju čovjeka i visokog političkog dužnosnika koji je najveći (ujedno i najvažniji) dio 1990-ih bio prvi do predsjednika Tuđmana i s njim zajedno donosio odluke o kojima je zavisila sudbina zemlje. No, još jučer nije bilo tako (ne mislim pritom da moje imenovane sugovornike nego na znatan, možda čak i pretežan dio hrvatske političke i šire javnosti, uključujući i medije, čijem svijetu, uostalom, i ja sam pripadam). Na Šuška se gledalo s priličnim nepovjerenjem i rezerviranošću, u medijima ga se često ocrnjivalo, sataniziralo i razapinjalo, za mnoge je on bio i ostao "rigidni desničar", "ekstremist", "proustaški" ili "neoustaški" orijentiran čovjek i političar, koji Hrvatsku (zajedno s Tuđmanom) vodi unatrag, prema nekim vremenima i razdobljima koja bismo najradije zaboravili.

Koliko se mogu prisjetiti, vrhunac negativnog odnosa prema Šušku - u hrvatskoj visokoj politici i dijelu medija - dogodio se u vrijeme Mesić-Manolićeva puča 1994., kada su se od vladajućega HDZ-odvojili Hrvatski nezavisni demokrati (HND), na čelu s imenovanom dvojicom, koji su u Šušku vidjeli (i s takve idejne platforme u javnosti nastupali) najopasnijeg i najdestruktivnijeg čovjeka u hrvatskoj politici i Vladi. Bilo je to, dakle, još prije "Oluje". I Mesić, i Manolić, i general Špegelj, i bivši ministar policije RH Boljkovac, kao i mnogi drugi iz tih redova, često su mi opisivali Šuška kao čovjeka koji je za ratnu opciju (usto i čvrsti i tvrdokorni zagovornik koncepcije "podjele Bosne") i koji je kao takav jedna od najvećih prepreka normalizaciji odnosa u Hrvatskoj i regiji te priključivanju Hrvatske europskim i svjetskim integracijama.

Nakon "Oluje", međutim, na Šuška se počelo gledati drugačije (iako više u kuloarima ili u najužem krugu njegovih suradnika i istomišljenika nego u široj javnosti), a kad je na njegov pogreb, u svibnju 1998., došao američki ministar obrane William Perry i rekao o Šušku to što je rekao (a rekao je: "Otišao je čovjek kakvoga više nećemo vidjeti!"), mnogi su zanimali. Pitanje koje je visjelo (a i danas, u znatnoj mjeri, visi) u zraku glasilo je: ako je Šušak doista bio to što smo mi o njemu mislili i govorili, kako to da mu tako veliku počast i priznanje odaje ministar obrane države (vodeće svjetske velesile) koja je ključ tzv. novoga svjetskog poretka i koja je, kao takva, odigrala ključnu i odlučujuću ulogu u zaustavljanju rata u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju trajnog (e sad, koliko trajnog, o tom-potom) mirnodopskog rješenja?

Pišući, prije nepune tri godine u *Globusu*, članak o 20. obljetnici "Oluje", postavio sam, među ostalim, retoričko pitanje: "Čini li se da danas o Gojku Šušku možemo, ili čak moramo (historijske

vjerodostojnosti radi), govoriti i iz jednoga sasvim drugoga kuta?" - opravdavajući to pitanje činjenicom da je upravo Šušak bio najzaslužniji za stvaranje Hrvatske vojske, koja je na svojim leđima iznjedrila "Oluju"?, dodavši tome još i ovu rečenicu: "Imati u ono turobno i depresivno vrijeme (prije "Oluje" - op. aut.), kad je četvrtina hrvatskoga teritorija bila okupirana, a hrvatska politika sama po sebi dosta nedorečena pa i kontradiktorna, Amerikance, a samim time i NATO, na svojoj strani, nije bila nimalo beznačajna stvar, a od hrvatskih je državnih dužnosnika najzaslužniji, ili čak jedini zaslužan za to, bio upravo on - Gojko Šušak."

Danas, u povodu 20. obljetnice Šuškovе smrti, možemo tim putem ili tim smjerom krenuti još dalje (bez nekog osobitog straha da ćemo pogriješiti).

Prije svega, treba biti dokraja načistu s time da je Gojko Šušak uz predsjednika Tuđmana apsolutno i bespogovorno najzaslužnija osoba za stvaranje i oslobađanje Hrvatske. To mu nitko ne može osporiti i tako će se o njemu - možemo u to biti stoposto sigurni - govoriti i pisati i za 100 ili 200 godina.

A drugo što treba jasno i bez ikakve ograde istaknuti: Šušak je bio ključna osoba za pripremu "Oluje" - i u idejnom i u logističkom (oružje i municija) i u organizacijskom smislu. A da "Oluja" nije uspjela, današnja Hrvatska jednostavno ne bi bila moguća. Ovdje treba imati u vidu da "Oluja" nije bila bilo kakva vojna ili policijska akcija (tj. jedna u nizu, u ono vrijeme) nego operacija o kojoj je najdirektnije ovisila opstojnost Hrvatske. Bilo je to za Hrvatsku doslovce biti ili ne biti, ključ hrvatske opstojnosti, ujedno i trenutak - na vrhuncu Domovinskoga rata - nakon kojega nije moglo biti nikakvog popravnog.

Da "Oluja" nije uspjela, dvije bi stvari bile neizbježne.

Prvo, pobunjeni bi Srbi imali u Hrvatskoj državu u državi, i to vjerojatno zauvijek (odnosno za jedno vrlo dugo razdoblje).

A drugo, veliko je pitanje što bi onda bilo s Istočnom Slavonijom i Vukovarom, u predstojećem procesu mirne reintegracije hrvatskoga Podunavlja. Da "Oluja" nije uspjela, Milošević bi najvjerojatnije ušao onamo, okupirao ta područja i to bi bio definitivni raspad i debakl države. Šušakova je odgovornost, imamo li to sve u vidu, bila (gotovo) nemjerljiva. A sve je na kraju izvedeno perfektno, bez ijedne jedine (krupnije) pogreške.

Neki od protagonista ondašnjih događanja tvrde mi da dvije trećine hrvatske Vlade nije - tada, 1995. - vjerovalo u pozitivan, tj. pobjednički ishod "Oluje". Na jednome sastanku, kažu, predsjednik Vlade Nikica Valentić je rekao: "Ako ne uspijemo, jedino mi preostaje metak u čelo!"

Predsjednik Tuđman je sa svoje strane kazao, uoči akcije: "Gospodo, ne da ćemo uspjeti kako smo planirali, nego će to biti puno kraće!"

A ministar Šušak je poručio mladim generalima, koji su vodili operacije involvirane u "Oluju": "Ako ne uspijemo, tražite zemlju u kojoj ćete živjeti!"

Dodatna otežavajuća okolnost za Hrvatsku sastojala se u tome što Sjedinjene Američke Države - tj. političari/državnici koji su tada u SAD-u bili na vlasti - nisu vjerovalе u pun i konačan uspjeh "Oluje", što je, na sastanku na Brijunima uoči "Oluje", tadašnji veleposlanik SAD-a u RH Peter Galbraith jasno prenio predsjedniku Tuđmanu (po svjedocima koji su prisustvovali tome superpovjerljivom razgovoru): "Mi mislimo da nećete uspjeti, ali - vaša stvar!" Šušak je, međutim, i tu odigrao ključnu (ili jednu od ključnih) ulogu. Na vojnome planu, on je Hrvatsku vojno povezo s NATO-om i time učinio ono što na čisto političkome planu visokoj hrvatskoj politici nikako nije uspijevalo (ili je vrlo teško uspijevalo) s visokom američkom politikom.

Bio je to, zapravo, prilično dug, metodičan i mukotrpan proces koji je Gojko Šušak, kao ratni ministar, započeo - stvarajući, takoreći iz ničega, buduću Hrvatsku vojsku - još 1992. na 1993. O tome sam također detaljno pisao u svom članku u *Globusu* prije tri godine, u povodu 20. obljetnice "Oluje". Bit te nove, Šuškovе koncepcije sastojala se u tome da se Hrvatska vojska u formiranju temelji na vrhunskim dočasnicima i efikasnoj borbenoj izvedbi, za razliku od doktrine srpske (izvorno ruske, tj. sovjetske) JNA bazirane na premoći u ratnoj tehnici i visokom, ali neefikasnom oficirskom kadru. "To, drugim riječima, znači" - napisao sam - "da dominantna pozicija u Hrvatskoj vojsci postaje narednik, dok je u JNA dominantna pozicija bila - pukovnik. Postojalo je i uvijek će postojati pravilo: narednik će uvijek pobijediti pukovnika jer je mlađi, fizički spremniji, puno bolje obučen, a uza sve to, i 'luđi'..."

Utoliko je taj moj članak u *Globusu* i nosio naslov: "Kako su hrvatski narednici porazili okupatorske pukovnike".

Ustrojavanje Hrvatske vojske po zapadnom, odnosno američkom ili NATO-vskom konceptu ministar Šušak je dodatno "zaokružio" povezujući se, i to (i) u formalnougovornom smislu, s američkom nevladinom tvrtkom/udrugom MPRI (umirovljeni američki generali, s bogatim iskustvom u Vijetnamskom ratu, 1960-ih) koja je tijekom 1990-ih pomagala u transformaciji Hrvatske vojske. Jedan od mojih sugovornika mi je, s time u vezi, rekao:

- To je bilo strahovito važno, da na JNA-koncept udari NATO-koncept! Loše bi bilo da smo na njihov koncept mi išli s JNA-konceptom. Uza sve ostalo, tu bi bilo jako puno mrtvih, a nama je svaki čovjek bio bitan. To su bile drame i kod Franje Tuđmana i kod Gojka Šuška - koliko će biti mrtvih. Hrvatski generali proistekli iz JNA bili su za to da Srbe napadnemo frontalno, no ova mladost, Šušak i Amerikanci išli su Srbima iza leđa (iz zaleđa Dinare - op. aut.), pri čemu je jako bitno bilo to da u toj akciji bude što manje žrtava...

Gledajući u cjelini, Šuškov ukupan doprinos hrvatskoj stvari može se sažeti/raščlaniti u tri točke.

Prvo, bio je jasna poveznica između iseljene i domovinske Hrvatske.

Drugo, imao je ogromne i neprocjenjive zasluge za izgradnju moderne Hrvatske vojske; bez njega i njegova doprinosa Hrvatska zasigurno ne bi pobijedila u Domovinskom ratu.

I treće, bio je čovjek od riječi, čvrsto se držao dogovora i datih obećanja. U konačnici, to je i omogućilo tijesnu i prisnu vezu između njega i američkog ministra obrane Perryja.

- Šušak je - reče mi jedan njegov nekadašnji prijatelj i kolega - bio tvrd pregovarač, sa strancima, ali kad bi nešto prihvatio, onda bi se toga i držao, uvijek bi ostajao kod riječi. U ratu se obično mulja i petlja, ali Šušak to nije radio. Držati se zadane riječi izrazita je vrlina, koju je on imao u svom karakteru, živeći (sve do 1990. - op. aut) u Sjevernoj Americi. Tamo je to vrijedna osobina, ali u Hrvatskoj to nije na cijeni, kod nas se smatra normalnim da promijeniš stranu; ako to ne napraviš, nisi, kao, dovoljno pragmatičan...

Ali Šušak je bio lojalan i predsjedniku Tuđmanu; zapravo, njemu je prvome bio lojalan, a tek onda svima ostalima. Bio mu je lojalan čak i u onim rijetkim stvarima i situacijama kada se s njim nije slagao.

Jedna od krupnih stvari u kojima se Šušak nije slagao s Tuđmanom bio je Daytonski sporazum, iz 1995. "Šušak je to prihvatio kao bolan kompromis", otkrio mi je bitan protagonist i insajder iz onoga vremena, "no sada s nešto veće distance možemo zaključiti da je to, zapravo, bila jedina Tuđmanova strateška greška, na koju su ga stiskali i Amerikanci i EU-političari. Čini se da je, umjesto Federacije BiH, trebalo prihvatiti uniju od tri republike, odnosno tri entiteta; Srbi su iz Daytona izašli sa 50 posto teritorija i Republikom Srpskom, a Hrvati su, osobito u kasnijim izmjenama Daytonskog sporazuma, izgubili puno svojih prava, i sada je to katastrofa za Hrvate..."

Gojka Šuška se dugo napadalo (uostalom, kao i predsjednika Tuđmana) zbog njegove koncepcije Herceg-Bosne, no kako vrijeme odmiče, čini se sve točnijom i plauzibilnijom interpretacija "da je to tvorevina, makar i paradržavna, koja ima prijelazni karakter, koja štiti interese Hrvata u dezintegriranoj zemlji, kojoj je cilj čuvati strateške interese hrvatske države i koja će poslužiti kao baza za stvaranje hrvatsko-bošnjačke federacije" (teza Ivana Aralice iz njegove knjige "I tu je kraj", iz 1999.). Aralice je, štoviše, iz toga izveo zaključak: "Da nije bilo Herceg-Bosne, ne bi bilo ni daytonske Bosne i Hercegovine, što god ona bila, samostalna država ili protektorat europskih sila i atlantskog pakta."

Ovu tezu danas prihvaćaju i mlađi hrvatski povjesničari, poput Davora Marijana. A "verificirao" ju je, na svoj način, i umirovljeni američki general Jacques Paul Klein svojom poznatom izjavom o Šušku kao nezamjenjivu čovjeku i čovjeku od riječi, kao i o praktičnom kreatoru daytonske Bosne i Hercegovine.

Danas o Šušku negativno mišljenje imaju dvije kategorije političara i javnih djelatnika.

U jednu spadaju oni koji su spram njega bili sumnjičavi, ili su ga čak mrzili, od samih početaka, tj. od uspostavljanje njegove suradnje i prijateljstva s Franjom Tuđmanom (inače, njih je dvojicu, o čemu mi je osobno svjedočio, međusobno upoznao hrvatski poduzetnik Ivica Zdunić, za prve Tuđmanove turneje u Kanadi, u ljeto 1987.).

A u drugoj su oni koji su izvorno bili protiv Tuđmana, a kad su o Tuđmanu, s protokom vremena, revidirali ili potpuno promijenili mišljenje (vidjevši kakvi su oni koji su došli nakon Tuđmana), svoju su prvotnu mržnju na Tuđmana transformirali u mržnju na Šuška.

Najčešće je ipak riječ o jednim te istim ljudima (karakteričan je predstavnik i prve i druge kategorije Josip Manolić).

Svoje mišljenje o njemu (i njima) predsjednik Tuđman je, negdje oko 1998., ovako priopćio svom dugogodišnjem savjetniku za unutarnju politiku dr. Iviću Pašaliću (po Pašalićevu svjedočenju meni osobno): "Šušak je dao ruku Manoliću, ali Manolić tu ruku nikad nije prihvatio!"

Pašalić mi je to Tuđmanovo tumačenje ovako prokomentirao: "Ne možeš napadati Šuška, a biti za Tuđmana, jer su oni u političkom smislu jedno."

Na moje pitanje zašto se Gojka Šuška danas (ipak) dosta prešućuje, Pašalić mi je ovako odgovorio:
- Njegovi neprijatelji nemaju ni motiva ni argumenata da ga napadaju, dok njegovi prijatelji ili politički istomišljenici u većini pak slučajeva nemaju hrabrosti da ga hvale!

Iako ga se, na površnoj razini, najčešće smatralo ekstremistom i "opasnim tipom", Šušak je u biti bio vrlo pomirljiv čovjek, jednako kao što je bio i najkooperativniji Tuđmanov suradnik. Što se tiče njegova odnosa prema hrvatskoj desnici i hrvatskim ekstremistima, danas je jasno - kao što to piše Aralica u svojoj knjizi "I tu je kraj" - da je on, zapravo, "držao bika za rogove", odnosno da je "držao pod kontrolom zelotske fajtere" iz redova hrvatskih nacionalista i ekstremista (pa i onih hercegovačke provenijencije). Vjerojatno nikome to ne bi u tolikoj mjeri pošlo za rukom kao Šušku: nacionalisti su ga držali kao svojega (i po podrijetlu i po uvjerenjima), a on je u biti bio maksimalno lojalan Tuđmanu, dok je Amerikancima istodobno u značajnoj mjeri odradio posao (oko Daytona). U tom je smislu bio prvorazredan fenomen, kojim će se hrvatski povjesničari tek baviti (neki će sasvim sigurno i doktorirati na njemu).

Gojko Šušak je bio strastveni pušač, ujedno i jedini koji je smio pušiti pred Tuđmanom (Tuđman je pak bio deklarirani nepušač i mora da se dosta patio podnoseći dim iz Šuškovih cigareta, kako u svojim službenim kontaktima tako i u neformalnim druženjima s njime). Ali kad je Šušak umro, Tuđman je plakao, jer je znao kakvog je suradnika izgubio (iako će za samo godinu i pol dana nakon njegove smrti otići i sam Tuđman). Šušak se, inače, predsjedniku Tuđmanu obraćao sa: "Chief!"

Šuškov sin Tomislav (rođ. 1987.), magistar povijesti i rock-glazbenik (član je rock-skupine Vatra), posvjedočio mi je o privatnim druženjima Tuđmana i Šuška, odnosno kako su zajedno igrali tenis, šah, preferans i druge igre. "Tuđman je bio nešto jači u šahu", rekao mi je, "a moj stari u preferansu. S druge strane, stari me naučio tenis, dok me Tuđman naučio plivati..."

Završit ću ovaj tekst anegdotom koju mi je ispričao nekadašnji (1991.) operativni djelatnik u Upravi SIS-a, zadužen, tada, 1991., za sigurnost ministra obrane Gojka Šuška:

- Za jedne od prvih zračnih uzbuna u Zagrebu, u rujnu 1991., kad je raketiran repetitor na Sljemenu, trčim ja na drugi kat zgrade Hrvatskog sabora, gdje se nalazio ured ministra Šuška. Uzbuna me zatekla vani, u Tkalčićevoj (inače sam imao ured u prizemlju zgrade Sabora), pa kao munja projurih kroz portu Sabora, ravno na 2. kat, da idem spašavati Šuška. Nigdje nije bilo nikoga, svi su se razbjegli kao miševi. I ja upadnem u Šuškovu sobu, donoseći mu pancirku, a on tamo gore, u svom kabinetu, gdje je bio najizloženiji zračnom napadu i mogućem bombardiranju, mirno puši, kao da se ništa ne događa, i moli me da mu natočim viski iz frižidera, a kad smo ga ispijali, nazdravljajući jedan drugome, reče mi: 'Ja nisam došao iz Kanade da bih bježao iz Hrvatskog sabora! Ako trebam poginuti, poginut ću ovdje, u Saboru!'"